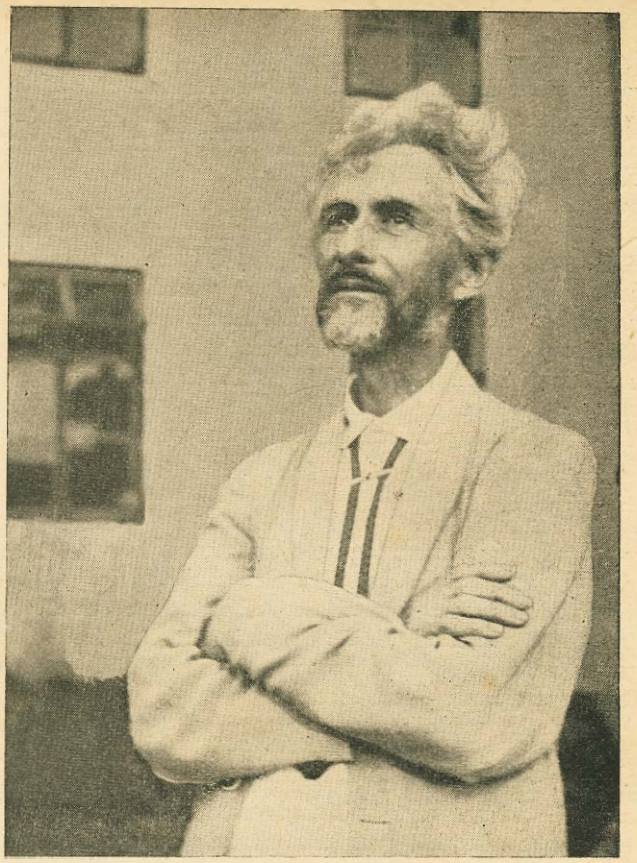
MŪSŲ TAUTOS KULTŪROS GYVĖJIMAS

Dr. Vydūnas Prof. St. Kolupailos nuotr.

Dr. Vydūnas š. m. spalių 26 d. Naujosios Romuvos klube darė pranešimą apie mūsų tautos kultūros gyvėjimą. Posėdin atsilankė profesorių, menininkų, rašytojų, laikraštininkų ir kitų profesijų žmonių. Jie atydžiai klausėsi mūsų didžiojo mintytojo kalbos ir kaikurie pareiškė irgi savo nuomones. Čia ir paduodame klubo posėdžio eigą ir atpasakojame kalbėtojų pareikštas mintis.

Posėdį pradėjo „Naujosios Romuvos" redaktorius

J. KELIUOTIS

Su džiaugsmu tenka pasveikinti atvykusį iš Tilžės didelį mūsų rašytoją, pedagogą ir filosofą Dr. Vydūną. Malonu mums prisiminti, kad jis specijaliai atvyko į mūsų moterų dailės parodą. Tas kaupia ir mumyse idealizmą branginti lietuvišką meną, tą meną, kuriame atsispindi gili lietuviška dvasia. Dabar turėsim kaip tik garbės išgirsti iš Gerbiamo Dr. Vydūno apie pačius esminguosius mūsų tautos kultūros pradus.

DR. VYDŪNAS

Truputį sunkoka pasirinktąjį dalyką aiškint. Mat, kiek man žinoma, šiame klube pranešimai nėra labai ilgi, tad ir aš, nenorėdamas perdaug ilgai kalbėti, gal ir negalėsiu visapusiškai apsireikšti apie šiuos svarbius dalykus. Gal jūs lauksite, kad apie tautą ar kultūrą kalbėčiau taip, kaip moksle yra priimta ir nusistatyta? Gal nereikėtų nieko naujo pridėti? Ne! Čia norėčiau apsireikšti, kaip aš galvoju ir suprantu.

Pasaulis su savo turiniu yra didis pasidarymas, platus ir gilus veiksmas. Juo apsireiškia pati kūryba. Didžios galios nuolatos juda, iš to išeina mažos to judėjimo lytys. Jas vadiname daiktais. Bet kur tik pažvelgsi, tuoj pastebėsi, kad tie daiktai čia randasi, čia nyksta. Ir taip vyksta kūrybos žygiai.

Bet kasgi toji kultūra? Raoul Francet pasididžiuodamas sako, kad augmenys ir gyviai irgi kuria kultūrą. Be kultūros, kurią kuria augmenija, žmogus negalėtų apsireikšti. Čia gal būtų neprošalį įžvelgti skirtumą tarp augmenijos, gyvių, žmogaus. Augmuo ir jo lytis yra veikiama žemės, oro, vandens ir kitų aplinkybių. Jame yra gyvas ir tas veiksnys, kurs iš lengvo augdamas išskečia visą augmens pavidalą. Tad galime kalbėti ir apie augmenų veiksnį pasauly. Tik stebėkime, kaip medis auga, išvaro pumpurus, žiedus ir lapus. O ir žemė kinta, kur augmenys yra veiklūs. Gyvulijoj pastebimas dar kitas veiksnys. Regima čia yra psichinė gyvybė šalia kūną gaminančiosios. O per tą ir šitoji kinta. Ir todėl gyvulys pasaulyj veikia visai kitaip ir daug daugiau reiškia negu augmuo. Jis gyvesnis, turi daug daugiau gyslų ir gijų negu augmuo. O ką bekalbėti apie žmogų! Į jį reikia dar kitaip žiūrėti. Jame apsireiškia augmuo, gyvis ir žmogus kartu. Jis ne tik valgo, auga, gamina kaip augmuo; jis ne tik juda, jaučia, geidžia kaip visi gyviai, jis žinosi pats esąs, jis yra išminties ir valios asmenybė, jis gali kalbėti ir save vadinti žodžiu aš. Kiekvienas žmogus yra visai nauja veikimų versmė. Jo darbu pasaulio kūrimas eina naujais keliais. Žmonių pasielgimai ir darbai dažnai yra labai neaiškūs: jie turi mišrumo pažymių. Daugis todėl ir nemoka teisingai spręsti apie žmonių veikimą: kartais jį vadina nežmonišku, gyvulišku, kartais žmonišku, kilniu, vaiskiu. Bet galime pastebėti tris dalykus, atsižvelgdami į žmonių veikimą, dėl kurių žmoniškumo nebėra abejonės: tai mokslas, menas ir dorovė. Apie šiuos žmoniškumo reiškinius pakalbėkime kiek daugiau.

Mokslas turi artimiausius santykius su pasaulio supratimu. Mokslas yra dalykas, kuriame daugiau sveria pasaulis, gi pasaulio supratime daugiau žmogaus asmenybė. Mokslas — minčių kūrimas. Žmogus mokslu apvaldo pasaulį, ir šisai virsta tokiu, koks yra žmonių mokslas. Juo žmogus kuria, stato ir ardo pasaulį. Visa, kas pasauly esti, žmogus savaip bando taisyti, jei tat jam tik prieinama. Tautai stovint žemame sąmoningumo laipsny, jos ir mokslas bus menkas, nes koks žmogus yra, toks bus ir jo mokslas, o šis bus toks, kokia yra tauta, kurioj jis auga. Minčių kūrimas ypatiškas dalykas vyriško žmogaus. Moteris plazda gyvybingumo dvasia. Ir moteris dabartiniu metu atsistoja šalia vyrų. Bet šie kartais numato pavojų, bijosi. Juokinga! Juk bus geriau, kai moteriškas gyvybingumas stipriau apsireikš. Vyras linksta mokslą kurti, gi moteris apsireikšti.

Menu vyriausiai apsireiškia žmogaus asmenybė, jo dvasia. Menu jis keliasi tiesiog į pasaulio dalykus, kurie yra prieinami jusnims. Čia svarbiausias dalykas ne minčių kūrimas, bet vaizdavimas. Menas nestato regimojo pasaulio, kaip tai daro mokslas. Bet jis savo būdu kuria kiekvienu veikalu mažą pasaulį, kaip to savo pasaulio supratimu nori kiekvienas žmogus. Svarbu pažymėti, kad kiekviena tauta ryškiau negu moksle savaip parodo savo esmę meno dalykais. Savo mokslu tauta,

kaip kūrybos veiksnys, kuria pasaulį savo būdu, bet savo menu ji regimame pasaulyje parodo, kokiu jai yra jos žmoniškumo varsa. Menko žmoniškumo žmonės mažai ar net visai neatjaučia meno. Todėl tokiais laikais, kuriais žmoniškumas silpnėja, menas irgi nustoja savo svarbumo. Jo vieton ateina meno pamėgdžiojimas.

D o r o v ė. Žmonės dažnai nenumano, kas yra dora. Kiti mano, kad, jei vykdys įsakymus, ir bus dori. Bet nepatartina žmones versti, kad jie gera darytų. Taip jie negerėja. Kaip mokslas dora visiems žmonėms būtina. Jei dorą palyginsim su menu, tai pamatysim, kad ji menui tuo prilygsta, kadangi ji yra žmoniškumas, pastebimas regimuose dalykuose, būtent, žmonių santykiuose. Taigi kiek žmogaus asmenybė tuose santykiuose reiškia, tiek yra juose doros. Tad ir nestebėtina, kad tokioj žmonių aplinkoj, kurioj žmoniškumas snaudžia, kur jis glūdo po žemesniais žmogaus asmens reiškiniais, ten ir doros maža pastebima. Žmonės vieni su kitais turi koįvairiausių jungčių, tad yra jau nuo senųjų laikų suprastos tikros tiesos tam gyvenimui tvarkyti, vadinamos teisėmis. Į jas reikia įsižiūrėti, ir jomis turi kiekvienas vadovautis savo gyvenime. Jas pasekdami žmonės, esti dori, jas peržengdami — nusideda.

Mokslo, meno ir dorovės sąryšiai ypatingi. Mokslas kartais turi meno bei dorovės pažymius, menas dažnai mokslo bei dorovės, o pastaroji mokslo bei meno pažymius. Ir visuose šiuose žmogaus reiškiniuose atsispindi žmogaus asmenybė, jo dvasia. Mokslą kuria žmogus tarsi gyvendamas savaime. Bet jau meną norėdamas kurti žmogus turi iš savo vidaus pakilt tiesiog į regimybę. Užtat čia reikia ir daugiau veiklumo negu paprastai ir todėl nevisi žmonės jaučiasi turį akstiną meno darban. Kai žmogus susiburia bendruomenėn, tuoj reikalinga čia ir dora. Žmogus laukia iš žmogaus žmoniškumo jų santykiuose; kitaip jie negalėtų gyventi vienas šalia kito, todėl ir dora žmonėms būtinai reikalinga. Bet žmogus, tik spindįs dideliu žmoniškumu, gali numanyti, kad jis visur ir visuomet turi apsireikšti žmogumi. Šie trys žmogaus asmenybės reiškiniai yra kaip apskritai žmoniškumo pažymiai, taip ir kiekvienos tautos gyvumo tarsi dvasia ir siela. Ir šie reiškiniai ne kiekvienoj tautoj lygiai išbujoję: viena daugiau linksta mokslan, kita menan, trečia dorovėn. Dar reikia pastebėti ir tai, kad mokslas ir menas greičiau pastebimi negu dora, nes ši pastebima tik ilgų metų auginimu. Kartais daug reiškia ir aplinkybės, kurios žmones prislėgia, kad nepasidaro aiškus jų doros laipsnis. Bet šitoks galvojimas gal kiek perdėtas.

Kiekvienoj tautoj yra visokio žmoniškumo žmonių. Kūrybos dėsniai žmones taip suveda, kaip jie vienas kitam jos tikslams naudingiausi. Žmogui priderėtų, kad jis visa ką darytų, kad augtų jo asmenybė. Žmogus, atsigręždamas į savo asmenybės pagrindą, telkia savyje kūrybos galias. Jis daug galingesniu veiksniu pasaulyj tampa tada, kada jis iš paprastojo žmoniškumo kyla prie aukštesniojo, pilnesniojo, dieviškojo. Tad čia susiduriame ir su t i k y b a, aukštinančia galia žmogaus asmenybę.

Kaipgi reiktų suprasti ir vertinti tikybą? Ji nėra žmogaus apsireiškimas, nėra santykiavimas su aplinka; ji yra nusimanymas, kad esu kilęs iš didžiosios kūrybos, iš jos Valios. Mes galim kalbėti apie didžią Išmintį, Meilę. Ji parodo žmogui kelią, kuriuo jis galėtų pakilti į tokią padėtį, kurioje būtų galima pasiekti pačią Aukštybę.

Tauta turi visai kitą pagrindą, joje visai kita galybė slypi, nors joje tik keli gyvena pažymėtame santyky su Aukštybe. O kur tokių daug yra, čia tautos gyvėjimas visai kitaip tarpsta, ir ypač žmoniškumo reiškiniai, būtent, mokslas, menas ir dorovė, visai kitomis virsta, pražydi, klesti. Žmogaus asmenybė yra kūrybos veiksnys, o šiam virtus galingesniu tarps tauta ir jos kultūra. Betgi tikyba žmogaus asmenybę stiprina ir augina. Tikyba yra viena sielos kultūros sąlygų. Be jos tauta gali krauti visokių turtų, gali ir mokslą, ir meną, ir dorovę skleisti, bet ji liks vis ta pati, nes jos gyvybė bus dauginama, o ne aukštinama. O tatai gali padaryti tik tikyba.

Dabar galėtume pažvelgti arčiau į mūsų tautos gyvenimą. Kaip mokslas, menas, dorovė mumyse apsireiškia, ir padaryti kaikurių išvadų.

Dabartinis mūsų tautos gyvenimas žymiai pakitęs, palyginus su senesniais laikais. Štai prisiminkim, kaip mes buvom kitų valdomi. Tada kiti turėjo valią ant mūsų, o mes vaikščiojom paliai žemę, arėm, sėjom, akėjom, naudojomės gamtos kūryba, bendravom ir su žmonėmis — kaimynais, bet mažais būreliais. Čia užtraukdavom dainelę, čia sekdavom pasaką, čia kuždėdavome su savo kaimynais apie mūsų senolius, apie didžią praeitį. Pagalvodavom ir apie savo vaikų ateitį, apie tikro ir sveiko gyvenimo būsenas. Ir tai buvo mūsų ypatingas mokslas. Ir kiek daug byloja mūsų pasakos apie protėvių gyvenimą! Juk tik reikia nuodugniau jas patyrinėti, pabandyti išskaityti mūsų senolių galvoseną, jų minties ir dvasios apsireiškimą, ir pamatysime, kad mes visam tam turim reikšti didžią pagarbą. Mes dabar į daug ką esam įpratę žiūrėti iš daiktingumo pusės — ir čia gal mūsų mokslo pasekmės. Mes dabar gyvename mažame mąstyme. Bet argi ir mūsų senoliai mąstė iš daiktingumo? Ne, jie spręsdavo iš gyvybingumo, ir todėl pasakose protavimas yra kitoniškas. Jie apie visa ka kalbėjo kaip apie gyvus dalykus. Štai paimkim kad ir pasaką „Eglė žalčių karalienė". Kiek daug iš jos galime išskaityti. Prie progos paminėsiu, kad šią pasaką ėmėsi pavaizduoti ir mūsų moterys dailininkės. Ir šioje moterų dailės parodoje bene trys moterys savaip kuria Žalčių karalienę. Kiekviena iš atskirų regėjimo taškų kitaip ir pavaizduoja, ir gaunasi kitoks įspūdis.

Na dabar apsistokime ties menu ir pasižvalgykime, kaip jisai mūsų tautoje tarpsta. Menai, kaip žinome, yra vieni girdimi, kiti regimi, o čia tai daugiau erdviniai, tai daugiau laikiniai. Štai dainos menas. Kūdikystės prisiminimai man kalba dainos virpėjimus. Ir kaip buvo malonu jausti ir klausyti tų dainų — juk jose aidi gyva lietuvio siela, lietuvio, kurs apsireiškia ypatingu gyvumu. O kiek daug gali mums papasakoti parymę lietuviški kryžiai, lietuvaičių austos įvairiausios juostos, audiniai. O tie raštai! Jaunikis ar piršlys gauna juostelę, o ji jiems daug ką pasako. Argi klėties raktas per vestuves lieka nebylys? Taigi viskas gan aiškiai nusakyta.

O kaipgi mūsų tautoje apsireiškia dorovė? Čia reikia atkreipti dėmesį į santykiavimą tarp abiejų lyčių. Čia aiškiausiai dora apreiškiama. Kaip tik tautos vaikų kūnai yra prinokę, žmonės ir jaučia, kad abi gimti viena antrai žada neaprėpiamą palaimą, ir tiedu du skirtingi žmonės traukiami krūvon visam amžiui. Ypačiai moteris linksta, kad tai būtų visam amžiui. Ir čia galop atsitinka amžinas kūrybos žaismas, pasireiškia gyvumas. Visa kas gyva spinduliuoja. Ir žmogaus kūnas spinduliuoja, ir jo nuotaikos būsenos, ir mintys. Nežinau, ar jūs nejaučiate ko nors ypatingo, kai duodate moteriai ranką, ar jums tas pat, kaip ir vyrą sveikintumėte? Argi ji nesužadina jumyse ypatingos jėgos, gyvybės, argi moteris nesustiprina jūsų kūno!

Visu šiuo stebėdavausi ir mažas būdamas, bet dar daugiau mane domina dabar, nors ir daug jau metų turiu. Yra visokių jausmų — geismų. Žmonės juos labai gerai skiria vieną nuo kito. Vieni jausmai kelia drovumą, gėdą, kiti džiaugsmą ar didžiavimąsi. Svarbu, kad žmonės, savo gyvenime susitikdami vieni su kitais ir žadindami vienas kitam jausmus, pamanytų, ką jie darą, kad kartais neapterštų vienas kito blogais, nešvariais geismais. Ir rodos aišku, kad žmonės turėtų pasistengti žadinti tuos jausmus, kurie surišti su grožiu, kurie mu-

mysc džiaugsmą apgyvendina ir dėl kurių nereikia drovėtis.

Žmogus ant visų tų jėgų turi laikyti viršų. Čia pasireiškia žmogaus saviškumas. Ir kaip švelniai visa tai atausta mūsų dainose, koks didelis skaistumas iš jų sklinda, koks švelnumas prasiveržia. Ir čia yra tikrasis liudytojas lietuvio dorumo.

Dar dirstelkim į tikybingumą, ar gyvybingumo žymių jame esą? Jau Sokratas kalbėjo, kad žmonės pamirštą gyvybingumą, kad jie neatjaučią gyvybingumo tame kas yra. Meskim žvilgsnį į mūsosios tautos senovę ir turėsim su džiaugsmu patvirtinti, kad gyvybingumą mūsų sentėviai atjautė. O čia ryškiausias pavyzdys Gediminas:

„Aš nedraudžiu krikščionims tarnaut Dievui savo papročiais, nedraudžiu rusams melstis jų apeiga ir lenkams jų papročiu. Leiskit ir mums garbint Dievą mūsų būdu: mūsų visų vienas Dievas."

Čia vis kalbėjom apie senesnius laikus. Bet dabar mum svarbu apsistoti ties dabarties laiptais.

Dabar jau esam įgavę savingumą (šis žodis man geriau patinka kaip nepriklausomybė). Su džiaugsmu galim patvirtinti tą pažangą, kuri kalba apie didelį skirtumą, palyginus su prieškariniais laikais. Ir kur tik žvelgsi, visur matai, kad auga, auga ir auga. Pradžios mokyklų tinklai taip gražiai išsitiesę, ir vidurinių mokyklų netrūksta, yra ir aukštųjų mokyklų, institutų, akademijų ir k. Mokslas žengia sparčiai į priekį, jis tiesia savo sparnus kaskart vis plačiau. O meno gyvenimas irgi nestovi vietoj. Štai kad ir moterys suruošė tokią savo įdomią ir vertingą parodą. Dailė, teatras! Tai dideli dalykai.

Dabar žvilgtelkim į dorovę. Ar dabartinė jaunuomenė dorumu spindi, kaip mūsų sentėviai? Dalykas toks. Kaip jau minėjau, mes seniau santykiavom su gamta, viską bandydavom suprasti ar apspręsti iš gyvybingumo pusės. Dabartiniu metu tuo didžiuotis negalėtume, nes daugiau esam susirūpinę daiktingumu, mat, norime kultūringai atrodyti. Stengiamės statyti prabangiškus namus. Moterys vyksta į Paryžių ir didžiuojasi, kad gali jos save pridengti naujausių madų rūbais, vyrai irgi stengiasi sau kostiumus pasisiūdinti iš angliškos medžiagos. Dabar jau nebėra senovės plazdančio gyvybingumo. Protavimas šaltas. Moksleiviai apkraunami aibe žinių. Taip, daug reiškia įspūdžių, žinių skaičius. Bet daug svarbiau yra žmogaus asmenybės galia, jo sąmonės šviesa, kuria jis tuos įspūdžius persunkia. Moksleiviai turi žinoti, suprasti, bet ar ištikro jie supranta, nežinia. Jie gyvena mieste, o čia ir santykiai kitoki ir pati aplinka. Daug priemonių iššaukti žmogaus polinkiams, geiduliams, troškimams, čia prarandamas tas gyvybingumas, kurs buvo susijęs su senovės lietuviu. Yra daugiau akstinų ir dorovei silpnėti. Tik pasivaikščiokim po miestą. Ir kas mums labiausiai kris į akis? Smuklės, smuklės, smuklės! Ir kaip jos žmogų vilioja, kaip šis dažnai jų atžvilgiu esąs bejėgis.

Štai vienas girtuoklis gyrėsi galįs praeiti pro smuklę. Ir ištikro jis, eidamas gatve, kur yra kelios smuklės, praėjo pro vieną net 100 žingsnių! Bet kadangi jis jau buvo praėjęs ir savo valios tvirtumą buvo įvykdęs, tai sakėsi galįs dabar eiti sekančion smuklėn. Ir kaip kokios kerėtojos traukiamas įžengė jon girtuokliauti. Ar taip buvo ir prieš 30 metų? Tikrai, tiek girtuoklių tai nebuvo! Argi čia gali būti tautos gyvėjimas?

Tas pat pasakytina ir apie rūkymą. Mūsų sentėviai rūkymo nežinojo. Apie jo kenksmingumą daugiau kalbama. Prof. Šleichas, šį dalyką tyrinėjęs, pripažįsta nikotino kenksmingumą kūno narveliams. Šie ima kietėti, ir kada kūnas susideda iš kietų narvelių, tai kaip gali virpėt tos smegenys mūsų sąmonėj. Be to, kiek nereikalingų išlaidų, išlaidų, kurios eina tautos naikinimui. Bet dar blogiau — jau ne tik vyrai, bet ir moterys rūko. Ir kaip žmogui, atjaučiančiam tautą, visa tai negali būti skaudu! Rūko moterys, nuodina savo kūną, jos nejaučia jokios atsakomybės prieš tautą, prieš būsimus vaikus. Seniau M. Lietuvoj daug kas stebėdavosi, kodėl lietuvių mokiniai vis buvo pirmieji. Pasirodo, kad jų tėvai nei gerdavo, nei rūkydavo.

Kur mes nueisime, į ką nuaugsime?

Mane pradžiugina tas reiškinys, kad mūsų jaunuomenė vis dėlto domisi kultūros klausimais, tas mane įgalina viltis, kad dar nėra pamirštas senovės gyvybingumas, tas gyvybingumas, kurs senovės lietuvyje klestėte klestėjo. Tą galėjau pastebėt prieš keletą metų viename studentų susiėjime, kur jie man statė įvairiausius klausimus. Ir visa tai dvelkė kokiu išmintingumu! Buvo jausti gyvybingumo pasilgimas, mąstymas.

Mūsų mokykloj dabar kaupiama visokios žinios, turtinama sąmonė. Mūsų kultūra pasižymi tuo, kad jos turinys didėja. Mūsų jaunimo rasime didžiuosiuos mokslo centruos semiant žinias: Paryžiuj, Berlyne, Vienoj, Upsaloj, Romoj, ir k. Štai kitas begalo daug žinių turi, bet kokių niekų kartais jis prišneka. Permaža dėmesio kreipiama į sąmonę. Tauta yra ta stipresnė, kuri daugiau turi dvasios galybės, kurioj sąmonių turinys yra psichinis —dvasinis ir kurs daugiau šviečia. Žmogaus sąmonė yra kūrybos galios spindulys. Ir šis turi kreiptis į savo šaknį, į savo asmenybės pagrindą. Bet tai negali padaryti žmogus, kurio dvasia — siela vos nujaučia save.

Taip pat dar pastebėtina, kad mes pergreitai gyvename. Su tokiu entuzijazmu! Mes maitinam save tik ūpu ir daugiau nieku. Kas mums kvailai atrodo, ar nepatinka, bandykime giliau pasvarstyti, dar kartą permąstyti.

Dar šiek tiek apie santykiavimą tarp abiejų lyčių. Ar čia viskas tvarkingai klojasi? Negalima teigiamai atsakyti. Tik apsidairykime aplinkui. Ar moterų ašaros mums nieko nekalbės, ar jų dvasios sukrėtimai mums nieko nebylos, o tie nelaimingi žudymaisi ar mums kažko neprimins? Ir kur čia kaltybė? Nejieškokime jos toli — ji glūdo visai netoli: jei mergaitė žudosi, tai vyras kaltas. Ji yra sužeista. Bet reikia tikėtis, kad mūsų tauta atsigaus, kad bus jaučiamas gyvėjimas. Kiekviena tauta turi žmoniškumo atspalvį. Ji yra galimybė visokioms žmoniškumo apraiškoms. Tauta nėra tik paprastas erdvės ir laiko dalykas. Tautos gyvata aiškiau negu kita kas pasauly parodo, kad jos pagrindas yra nuolatos veikiančios kūrybos galios, kurios amžių bėgyje atskleidžia, ką jos viena tauta kurti nori. Siela kultūra kiekvienoj tautoj turėtų būti svarbiausias dalykas. Ji yra ištikro ta šventykla, iš kurios pareina visos tautos labas. Ir kiekvieno lietuvio uždavinys tą šventyklą statyti. Savo sieloj jis deda jai pagrindą — ne vien sau, bet ir tautai. Tikėkimės, kad Lietuvoj gyvens tinkamiausi žmonės ir senolių galia juos saugos ir laimins.

PROF. K. PAKŠTAS

Prie Dr. Vydūno kalbos įžangos man sunku ką nors pridėti: čia kalbėtojo pareikšta individualinės sąvokos. Gal tik kiek norėčiau pareikšti dėl paties esminio atskirų pasaulių suskirstymo ir gradacijos. Man rodos, kad racijonaliausia būtų šiaip skirstyti: mineralinis, augmeninis, gyvių, žmogiškas ir dieviškas pasaulis. Ir čia turėtų būti pravedama vertybių kategorija: žemesnysis turi tarnauti aukštesniam pradui. Tad žmogui turi būti palenkta ir mineralinis ir augmeninis ir gyvių pasaulis, visi jie turi tarnauti žmogaus giminės išlaikymui ir bujojimui. O paėmus visus šiuos 4 apsireiškimus draugėn, aiškėja, kad jie turi būti palenkti dieviškajam pasauliui.

Dabar kiek plačiau noriu apsistoti prie lietuviškosios kultūros pradų. Vydūno esu jau senas gerbėjas: daugumą jo raštų skaičiau, jo originaliomis mintimis domėjausi. Ir man labiausia krito į akis jieškojimas savotiškumo ar originalumo lietuvių kultūroj. Vydūno raštai,

manau, daug gali patarnauti tautai susirasti savo sielą. Tautos kultūros originalumo atspindys liudija apie jos vertingumą. Ir mes kovojam visais frontais už lietuviškosios kultūros savitumą, budim, kad mūsų tautos sąmonę neužterštų svetimieji veiksniai ir tuo neužslopintų lietuviškumo dvasios. Bet mūsų tauta yra kryžkelėj, jos geografinė padėtis ją raginte ragina vis kopti aukštyn, nes vietoj stovėti būtų perdaug rizikinga. Ir jeigu šia proga prisiminsime dabar iškilusią Japonijos imperiją, jei dirstelsim į tas sąlygas, kuriose tarpo japonų kultūros pradai, turėsim konstatuoti, kad jos kilimui buvo ypatingai patogios sąlygos. Užtat ir japonų kultūra yra originali ir jai negręsia joks kaimyninės kultūrinės ekspansijos pavojus, kaip kad mūsajame krašte. Ir kai papučia vakarų, rytų ar pietų kultūrinės ekspansijos vėjai, mes neturim snausti, bet reikia kaip tik būti apdairiems ir kaupti visas pajėgas, kad mūsų kultūra būtų ne tik nesužalojama, bet kad kaskartą vis suspindėtų naujomis vertybėmis. Niveliavimosi reiškiniai pasireiškia visur. Bet tik dvasiniai stiprūs žmonės gali originaliau apsireikšti.

Ir pagalvokime, kur lietuvis savo originalumu gali išsiskirti iš kitų tautų tarpo? Manau neapsiriksiu pasakęs, kad jam patogiausia dirva dorovėj. Ir kodėl? Mat, tautų gyvenime ištvirkimas kaskart vis labiau įleidžia šaknis į tautų kūną, o jos plėsdamosios ir pasižymėdamos gajumu grūmoja tautai didžiausiais pavojais. Ir kad lietuvis būtų doras, tai jam tų savybių pavydėtų ir ištvirkėliai ir jį gerbtų. Tiesa, dorumas ne taip lengvai jau įgyvendinamas ir pasiekiamas. Čia pareikalaujama begalinių valios pastangų, didžio pasišventimo, ko, rodos, lietuviui, jei jis tik panorėtų, nestokotų.

Reikia bendrauti ir su kitomis tautomis, reikia jų kultūrines vertybes, kurios gali mūsų kultūrą padaryti vertingesnę, pažinti ir arčiau. Reikia susipažinti su didžiausiais literatūros veikalais, su dailininkų šedevrais, su kompozitorių nemirštamais kūriniais. Bet kad ir pažvelgę į mūsų literatūrinio pasaulio platumas, pamatysime, kad iš užsienio įvežama daug šlamšto. Čia turėtų būti mums pavyzdys Japonija: ji įvedė koštuvą svetimai literatūrai, ir jie išsiverčia ir įsiveža tik pačius geriausius veikalus.

Pažvelkime dar iš kitos pusės į lietuvį. Visiems, turbūt, kris į akis didis mūsų pasyvumas. Kaip gaila, kad šis bruožas kaskart vis labiau spraudžiasi į pačius esminguosius lietuvio savitumus. Pavaikščiokim po mūsų įstaigas, įsirauskim į savo ar į kitų gyvenimą, ir bemaž visur sutiksim visiems taip gerai pažįstamus šiuos žodžius: rytoj pažiūrėsim. Gal ir mums Rytdienos vardas neblogiau tiktų, kaip kad jis buvo duotas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Zigmantui Augustui.

Angluos nusveria empyriškas elementas — nesvarstyk, bet daryk — „don't think, do it".

Pasyvumui turi būti paskelbtas negailestingas karas. Aišku dinamizmas turi irgi savo ribas. Bet argi ne dėl pasyvumo praradom savo sukurtą imperiją, ir vėliau dėl kultūrinio neveiklumo prarasdavom tiek Vakaruose tiek Rytuose kiekvienais metais pusę valsčiaus? Mūsų didieji kunigaikščiai nepadėjo pamatų, ant kurių galėtume statyti tautinę kultūrą. Dabar turime atkasti tuos pačius svarbiausius pradus, paslėptus mūsojoj liaudy, kur ruseno lietuviškos kultūros kibirkštis. Dabar turime viską naujai perviršinti ir tiesti kovai už kultūros gyvėjimą plačius sparnus. Ir kaip jau nekartą minėjau, kad mums reikalinga pagyvinti mūsų kultūrėjimo tempą, ir šiandien noriu dar pabrėžti, kad intensyvumas, kurs gali mus pakurti ryžtis didingesniems žygiams, gali mūsų tautą įgalinti drąsiai žiūrėti į savo ateitį. Metus iš viršaus žvilgsnį, rodos, netektų perdaug nusiskųsti stoka aktyvumo. Juk kiek daroma bandymų, kiek ruošiama reformų. Bet tik, gaila, kad tose reformose ar nesistengiama ar nesugebama paliesti pačių esminguųjų ir būtinųjų reikalų, o dažnai pasitenkinama tik smulkmenomis.

Štai dabar keliam lituanistikos instituto steigimo reikalingumą, juk jis mums yra didžiai reikalingas mokslininiais, kultūriniais, tautiniais ir net ekonominiais sumetimais. Tai yra mūsų tautos gyvybinis reikalas. Mes turim dabar kurti tautinę, materijalinę ir dvasinę kultūrą, turim taip pat pažinti savo kraštą, savo žmones, jų kalbą, papročius, meną ir visa kita, kas padėjo išlaikyti savą tautybę ir nušvietė kaip gaires mūsų tautos gyvenimui visai mūsų ateičiai. Universitetui neįmanoma viską aprėpti. O ką mūsų kaimynai yra padarę? Latvijoj yra įkurtas istorijos institutas, lenkai suorganizavo Vilniuje Rytų Europos Institutą, ir p. Kitos tautos po kelių nepriklausomo gyvenimo metų, nedvejodamos tokio instituto reikalingumu, tai atliko. Ir gudai, į kuriuos lietuvis papratęs šiek tiek iš aukšto žiūrėt, įsisteigė Mokslų Akademiją. Mums stovėti paskutinėj vietoj perdaug rizikinga! Ir nors jau čia toks neabejotinas ir visiems rūpimas dalykas, bet atsiranda dar balsų, šaukiančių, kad mums dar peranksti steigti Lituanistikos institutą.

Vokiečiai sukūrė savo galingą valstybę ne savo gabumais, bet darbo organizacija, tinkamais metodais. Metodingumas pirmoj eilėj turi apimti viršūnes, ir jeigu jo čia nebus, tai juo negalės užsikrėsti ir visi tautiečiai: kaimiečiai ir šviesuomenė.

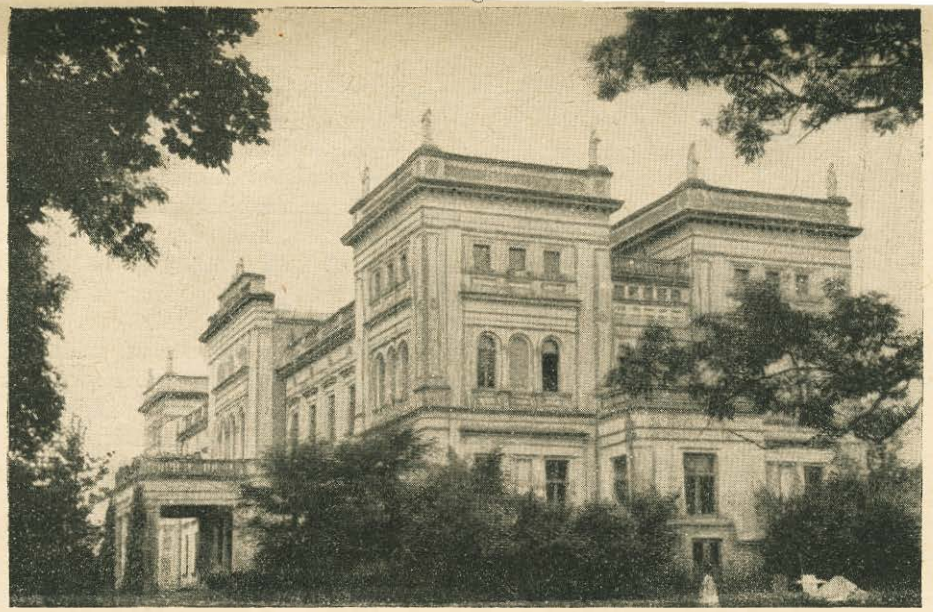
Ir kas dar charakteringa, kad mes esam daugiausiai tas šakas apleidę, kurios rišasi su nacijonaline kultūra. Kur mūsų antropologija? Ir etnografija dar nedrąsiai kopia aukštyn, tas pat pasakytina ir apie etnologiją, archeologiją, geografiją, istoriją, kalbą. Ir mokslai mūsų aukštojoj mokykloj atrodo būtų suorganizuoti lyg kokio kosmopolito, nes tautiniai mokslai stovi pačioj paskutinėj vietoj. Ir Lituanistikos institutas kogreičiausiai reikalingas steigti sukoncentruoti nacijonalinei sielai ir jos gamtinei aplinkai studijuoti.

DR. VYDŪNAS

Prof. Pakštas mano kalbą papildė. Man ypač patinka ta mintis, kad tas, kurs žemiau stovi, turi tarnauti tam, kas aukščiau stovi. Ištikrųjų apie tai reikėtų daugiau mąstyti, čia būtų mūsų poelgiams didis ramstis. O ką galima pasakyti apie mūsų tautos originalumą, ar jis, santykiaujant su kitomis tautomis, išlengvo nyks, ar išsilaikys? Bet kuo aukštesnė kultūra, tuo ji originalesnė. Štai kad ir obuolys nokdamas ryškina savo rūšį ir ypatumą, panašiai esti ir su tautos kultūros gyvėjimu.

Profesorius buvo užsiminęs ir apie pasyvumą, kaip ypatišką mūsų tautos požymį. Turėjau ir aš šitą paliesti savo ankstybesnėj kalboj. Čia dar norėčiau kaiką pastebėti. Jis man kiek kitoniškai atrodo. Kartą parašiau knygą, kurioj bandžiau nurodyti žydo, vokiečio, lietuvio būdo ypatybes. Štai žydą kada išmeta pro priekines duris, jis tada įeina pro užpakalines, atrodo neturįs garbės jausmo, bet jis vis dėlto savo tikslą laimi, nors kiti ir priešinasi. Vokietis bando pasiekti savo tikslą fizinėmis priemonėmis — kumščia. Na ar pastebėjom, kaip elgiasi lietuvis? Lietuvis linkęs labai apmąstyti. Jis eina garbingu keliu, bet kitam iš pirmo pažvelgimo gali atrodyti šis taurumas pasyvumu. Bet lietuviui tai tarsi prigimta. Vengimas blogo, netinkamo pasielgimo — bus vangumas. Pasižiūrėkim, kaip lietuvaitė rankdarbius dirba ar juostas audžia. Kiek ji mąsto! Galiu čia suminėti apie savo straipsnių rašymą. Kiek tenka man į juos įdėti darbo: rašau, rašau, taisau, taisau. Ir dažnai, kad ir paprastą straipsnelį, turiu perrašyti 4 ar 5 kartus, o didesnį veikalą tenka net ir 9 kartus perrašyti. Kaip pradėsi mąstyti, vieną kitą klausimą svarstyti, pamatai, kad po ilgesnio apsigalvojimo gali daug tobuliau apsireikšti.

Kartą buvau prašytas apie vieną knygą parašyti recenziją. Perskaitęs vieną kartą ir parašiau savo nuomo-

Kunigaikščio Oginskio rūmai Plungėje V. Ramanausko nuotr.

V I L K A S

V. KRĖVĖ

Priemenėje kabalkštelėjo durys, ir pirkion įėjo dar naujas svečias.

— Garbė Jėzui Kristui! — Kreipėsi į visus ir, apsidairęs, dar tęsė: — Skalsink, Dieve!

— Į sveikatą, — atsakė vienu balsu.

— Matyti, gerą uoslę turi — tuoj suuodei, kur dešromis kvepia, — nusišypsojo Kozulis.

— E, apie dešras, brol, nė negalvojau. Man dešros ne naujiena. Išgirdau, kad ponas Graužiūnas atvažiavo, ir pamaniau — gal sužinosiu, kas ten įdomaus Kaune dedasi.

— Sėsk, svečias būsi, — paragino šeimininkė.

Juknis padėjo kepurę ant suolo ir atsisėdo tolokai nuo stalo.

Šeimininkė nušluostė prijuoste vietelę ant suolelio ir pakvietė naują svečią atsisėsti arčiau, prie stalo.

— Ko taip toli atsisėdai, kūmai? Štai sėsk čia, arčiau, nors karštos arbatėlės stiklinę išgersi..

— Kad nesinori, — iš mandagumo atsisakė svečias, bet atsikėlė ir prisėdo prie stalo.

Prieš atsisėsdamas pasisveikino už rankos su Graužiūnu.

---

nę apie jos vertę. Bet dar ėmiau skaityti antrą, trečią... net ir septintą kartą. Galop patyriau, kad jei būčiau atspausdinęs tokią recenziją, kokią buvau susidaręs iš pirmo įspūdžio knygą skaitydamas, būčiau daug neteisybės prišnekėjęs. Ir gal dėl tokio mano „nestropumo" kaikas laiko mane pasyviu. Ir sako, kad jau, girdi, Vydūnas neveiklus. O kiek laiko reikėjo pašvęsti knygoms rašyti, rinkti žinioms apie vakarėlius, įvairius vaidinimus. Kiek paskaitų skaityta!

Profesoriui Pakštui dėkoju už mano kalbos papildymą.

*

Po šio pašnekesio klubo dalyviai su Dr. Vydūnu dalinosi mintimis dar visa eile kitų klausimų. Čia menininkai norėjo išgirsti nuomonę apie įvairias meno kryptis, jų kilimą ir vertingumą, kiti klausė apie Tilžės lietuvių gyvenimą ir kt.

Kazį Juknį Graužiūnas gerai pažinojo nuo mažų dienų. Kai jis išvažiavo mokytis, Kazys dar buvo mažas vaikas ir ganė žąsis.

Jukniai buvo nuo senų laikų stiprūs, pasiturį ūkininkai — geros giminės, garsios, kaip sako tos apylinkės žmonės; tai buvo kaimo aristokratai, ne su betkuo dėjosi — valakininkai!

Graužiūnas gerai atsiminė ir Kazio tėvą, Jurgį Juknį, šiurkštų, išdidų ir šykštų ūkininką. Kazys vienturtis sūnus valakininko tėvo, kuris mėgdavo girtis, kad patsai nežinąs, kiek turįs pinigų — mėginęs kelis kartus suskaityti, taip ir nepajėgęs iki galo.

Gal senis Juknis ir tiesą sakė, nes nedaug tegalėdavo suskaityti. Jis buvo neraštingas, nei pasirašyti, nei skaityti, net iš maldaknygės, nemokėjo. Poteriavo lenkiškai, nors kalbėti lenkiškai nekalbėjo. Jis nemėgo apylinkėje gyvenusių šlėktelių, nemėgo ir tų, kaip sakydavo, driskių, kurie vaikus mokslan leidžia, alindami ūkius iki paskutiniųjų.

Dažnai, būdavo, kunigas, kalėdodamas, įkalbinėdavo turtingą ūkininką leisti savo sūnų į mokyklą.

— O kam aš tada, dvasiškas tėveli, savo ūkį paliksiu? — klausė jis atsikirsdamas. — Teleidžia mokslan sau tie, kurie namie vaikams duonos neturi.

Ir tikrai, Kazys jokios mokyklos nelankė, net pas „daraktorių" nesimokino. Senelė išmokino, prie ratelio sėdėdama, iš maldaknygės paskaityti, vėliau pats pramoko savo vardą ir pavardę parašyti — ir daugiau nieko.

Paskutiniu metu gaudavo laikraštį, bet pats jo neskaitė, duodavo kaimynams.

— Sūnus išdykėlis išrašė, — aiškinosi. — Jis man nereikalingas.

Bet užeidavo dažnai pas kaimyną pasiklausyti, „ką gazietose rašo".

— Keistai dabar žmonės rašo, — kalbėjo jisai pasiklausęs. — Rodos, lietuviškai parašyta, o klausai žmogus ir nieko nesupranti. Rašytų bent kaip maldaknygėj!..

Lietuvai atgimus, pasidavė Kazys Juknis bendrai nuotaikai — leido vyresnįjį sūnų į mokslus. Dabar jau buvo „ne mada" varu versti vaiką „eiti kuniguosna". Net jis nevienus poterius sukalbėjo, kad Dievulis Aukščiau-